

Magyar Helsinki Bizottság

PÁNIK A SÖTÉTBEN

MIGRÁNSOK A MAGYAR MÉDIÁBAN, 2014

Írta: **ZÁDORI ZSOLT**

Lektorálta: **Gyulai Gábor**

© Magyar Helsinki Bizottság, 2015

A tanulmány a „Médiaszakemberek képzése a befogadó társadalomért” című, EIA/2013/1.2.2. számú projekt keretében, az Európai Unió Európai Integrációs Alapja, valamint a Belügyminisztérium társfinanszírozásával készült 2014-ben. A tanulmányban foglaltak a szerző és a Magyar Helsinki Bizottság álláspontját tükrözik, azok semmiképpen sem tekinthetők az Európai Bizottság vagy a Belügyminisztérium hivatalos állásfoglalásának; sem az Európai Bizottság, sem a Belügyminisztérium nem tehető felelőssé a kiadványban foglaltakért.

- 2 ÖSSZEFOGLALÓ**
- 4 I. ELŐZMÉNYEK**
- 6 II. A MIGRÁCIÓ ÁLTALÁNOS MEGÍTÉLÉSE ORSZÁGUNKBAN**
- 10 III. MÓDSZERTAN**
- 12 IV. MIGRÁCIÓS TÉMÁK A NAPIRENDEN**
- 18 V. MIGRÁNSKÉP A MÉDIÁBAN**
- 28 MELLÉKLET**
10 AJÁNLÁS A MAGYAR MÉDIÁNAK

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen kiadvány a Magyar Helsinki Bizottság médiakutatásának eredményeit összegzi. A kutatás alapjául a magyar internetes sajtóban megjelenő migrációs témájú közlemények, illetve az országos televíziók, rádiók hír- és magazinműsoraiban sugárzott hasonló fókuszú megjelenések elemzése szolgált.

ÖSSZEGZŐ MEGÁLLAPÍTÁSOK:

- 1) A kutatásból kiderült, hogy a bevándorlás, a külföldiek hazai beilleszkedése és menekültügy a média által alig-alig tárgyalt kérdéskörök közé tartozik. A migránsok gyakorlatilag a közönség számára láthatatlannak, és ami érzékelhető belőlük a sajtó híradásaiból, az igen sokszor taszító vagy ijesztő.
- 2) Migrációs téma általában szűkszavú hírként, valamelyik hatóság sajtóanyagát vagy MTI értesülését átvéve kerül a médiába. A témát a túlterhelt szerkesztőségek érdektelennek tekintik, nem fordítanak rá hát kelő figyelmet, és mindez szükségszerűen vezet a felkészültség meg a szakmai tudatosság hiányához, így az újságírói szakma és végső soron a közönség szempontjaival szemben a hatóság szemlélete ellentétezés és kiegészítés nélkül, hegemón módon érvényesül a tömegkommunikációban.
- 3) A feldolgozásból különösen hiányoznak a „minőségi, igényesebb sajtóműfajok”, a riportok, publicisztikák, kommentárok, tényfeltáró riporteri anyagok és átmeneti műfajok.
- 4) A megszólalók, ha vannak, kizárólag a hatóság emberei, akiket nem szembesítenek állításaikkal vagy más tényekkel, álláspontokkal. Civilek elvértve, maguk a migránsok pedig szinte sohasem kapnak szót.

- 5) Amíg a migrációt válságjelenségként, addig a migránst arctalan és személytelen problémaként, statisztikai adatként mutatják be. Fel sem merül a benne rejlő társadalmi-gazdasági-kulturális lehetőség.
- 6) A híradások többsége bűnügyi jellegű, amelyben a migránsok mint „illegális határsértők” jelennek meg, akik „előzönlík az országot”.
- 7) A szerkesztőségek nincsenek tisztában a migráció alapfogalmaival, ezért gyakran keverik őket, mindemellett - részben ennek köszönhetően - sokszor közölnek pontatlan, téves vagy akár kifejezetten félrevezető adatokat. Mindez összezavarja a közönséget, sokszor indokolatlan félelmet kelt és közvetve rontja a migránsok megítélését.
- 8) Aránytalanság mutatkozik a médiareprezentáció és a valós jelentőség között: a menedékkérőkkel, illegálisan beutazó és az országban jogszerűtlenül tartózkodó külföldiekkel szemben a hazai migránsok jóval nagyobb csoportjairól, a bevándorlókról és az itt élő uniós polgárokról alig esik szó, integrációjukról, a magyar gazdasághoz, társadalomhoz, kultúrához vagy sporthoz való hozzájárulásukról pedig egyáltalán nem.
- 9) A hazai média ahelyett, hogy informálná a közönséget a migráció és migránsok valós természetéről, passzivitásával és a sokszínű valóság torz leegyszerűsítésével járul hozzá a társadalom vesztes tájékozatlanságának és idegenellenességének fennmaradásához e fontos kérdésben.

I. ELŐZMÉNYEK

A migráció, bevándorlás jelensége, a külföldi letelepedők integrációja olyan kihívás, amellyel minden demokratikus, társadalmi jólétre törekvő európai országnak - ha tetszik, ha nem - szembe kell néznie. A vándorlás és letelepedés folyamata nehézségekkel is jár. Ugyanakkor a migráns, és ezt elfelejtjük, sokszor lehetőség, nyereség a többségi társadalomnak. Az elutasítás ennek felismerését nehezíti meg, a megismerés viszont megkönnyíti a máshonnan érkezettek elfogadását. Az integráció, a beilleszkedés mindenkinek érdeke, még ha ezt sokaknak nehéz is belátni. A magyar lakosság a kutatások alapján a külföldiek iránt meglehetősen elutasítóan viseltetik; teszi ezt annak ellenére, hogy a többség személyesen nem kerül napi kapcsolatba más országból hazánkba települőkkel, vagy legalábbis - lévén a legtöbb bevándorló a szomszéd-ból érkező határon túli magyar - nincs róla tudomása.

Személyes kapcsolat híján valószínűsíthető, hogy a magyar lakosság a külföldiekkel kapcsolatos értesüléseit és mintáit leginkább a médiából veszi. A Magyar Helsinki Bizottság 2014. január 1. és március 31. között azt vizsgálta az internetes sajtóban, illetve az országos rádiók meg televíziók hír- és közéleti magazinműsoraiban, hogy a befolyással bíró hazai média milyen képet fest a nemzetközi migrációról, ezen belül a Magyarországra irányuló bevándorlásról, a külföldieknek a magyar társadalomba való integrálódásáról és integráltságáról.

A Magyar Helsinki Bizottság hasonló dolgokra volt kíváncsi 2011-ben is, akkori média-kutatásának legfontosabb tapasztalatai a következők voltak:¹

1 http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Migransok_a_magyar_mediaban_HelsinkiBiz_2011.pdf

- »» A hazai médiában a bevándorlás vagy migráció témája kis számban, általában hírként jelent meg, ráadásul az összetett folyamatból egy-egy elemet kiragadva és főleg olyan aktualitásokhoz kapcsolódva, mint idegenrendészeti intézkedések vagy nagyszámú menedékkérő érkezése egy-egy európai államba. A statisztikai adatokra, különösen az összehasonlító statisztikákra épülő objektív írások, valamint az emberi sorsokat, kulturális sajátosságokat bemutató mélyebbre ásó riportok elvétve fordultak elő.
- »» Problémát jelentett a migrációhoz kapcsolódó fogalmak használata, például a menekült és menedékkérő definíciójának összemosása, az illegális hangsúlyozása és egyéb, a külföldiekre vonatkozó pejoratív kifejezések használata.
- »» Amennyiben értéktartalmak is megjelentek az írásokban, azok többnyire a migrációs problémákra és az integráció nehézségeire összpontosítottak.

A sajtóra nagy felelősséget ró a társadalom szemléletmódjának alakítása, különösen igaz ez azokban a kérdésekben, amelyek terén a magyar lakosság feltűnően ismerethiányos, előítéletes és elutasító, ilyen a külföldiek megítélése is. A negatív sztereotípiák lebontása nem elsősorban a kedvező országimázs miatt fontos, hanem mert egy toleránsabb, magyarországi bevándorlásban a lehetőséget felismerő migránskép társadalmi-gazdasági értelemben is új esélyeket teremt. Az elfogadás nem csak a külföldieknek, migránsoknak könnyítené meg itteni életét, hanem a magyar társadalomnak is.

A migráció, tehát az egyének vagy közösségek vándorlása, lakóhely-változtatása olyan rendkívül összetett társadalmi jelenség, amely minden országot érint, és bár koronként változó intenzitással, de a történelem kezdete óta meghatározó jelenség.

6

II. A MIGRÁCIÓ ÁLTALÁNOS MEGÍTÉLÉSE ORSZÁGUNKBAN

A migrációs döntés hátterében meghúzódhatnak önkéntes és kényszerű okok is. A leggyakoribb „önkéntes” okok a külföldi munkavállalás, családegyesítés és tanulás, tervezhetik hosszabb időre vagy néhány hónapra, általában végleges vagy ideiglenes letelepedési szándékkal történik. A kényszersmigráció mögött állhat háború, üldözöttség, kilátástalanság vagy környezeti problémák. A kényszersmigránsok leggyakrabban emlegetett csoportja a menekülteké, akik faji, vallási okok, nemzeti hovatartozásuk vagy politikai meggyőződésük, meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozásuk miatti üldöztetéstől félve nem tudnak vagy nem kívánnak származási országukba visszatérni, illetve a továbbiakban ott élni.

A migráció bizonyos esetekben bizonytalanságot, félelmet, ellenérzést válthat ki a fogadó területek lakóiban, akik inkább fenyegetést, semmint lehetőséget vagy segítségre szoruló áldozatot látnak az érkezőkben. A lakosság jelentős része betolakodó idegenként tekinthet a migránsokra, akik veszélyeztetik megszokott körülményeit, jólétét. Ez az ellenérzés részben a sajátos emberi működésből fakad: a más csoporthoz, néphez tartozókat - különösen személyes ismeretek híján - hajlamosak vagyunk elnagyolt sztereotípiákkal és saját csoportunk tagjainál negatívabb vonásokkal jellemezni, másrészt a túlélés érdekében a veszélyek kiszűrésére szelektálódott emberi észlelés olyan helyzeteket is fenyegetésként észlel, amikor szó sincs bántó viselkedésről. Ráadásul a versengésen alapuló és magukat egyébként is veszélyeztetettnek érző társadalmak a kívülről érkezőket hajlamosak inkább ellenfélnek, mint potenciális partnernek tekinteni.

A pszichológiai sajátosságok ugyanakkor nem nyújtanak elég magyarázatot arra, hogy bizonyos területek, országok miért befogadóak, mások pedig inkább elutasítóak a bevándorlókval. Tény, hogy az Európai Unió tagországai közül Magyarország sereghajtók között szerepel, ha azt vizsgáljuk, állampolgárai mennyire nyitottak a beván-

dorlásra.² Jóllehet a külföldiekkel kapcsolatos negatív attitűdöt nálunk valós élmények nemigen táplálják, lévén az ország népességének csak elenyészően kevés és egyre kisebb százaléka külföldi állampolgár.³ Sőt, a magyar lakosság többségének nincs is személyes kapcsolata az ország területén élő külföldiekkel, így megbízható benyomása nem lehet róluk. A hozzánk érkezők döntő többsége a szomszédos országokban született, onnan érkezett, magyar nemzetiségű, kultúrája alapvető vonásaiban tehát nem különbözik a többségi társadalométól. A hazánkban tartózkodó külföldiek közül a román állampolgárságúak számát tekintjük valamelyest jelentősnek (a romániai születésűek természetesen náluk többször többen vannak). Érdekes lehet, hogy a KSH számításai szerint és a közvélekedésre rácáfolva a kínai csak a harmadik legnagyobb külföldi állampolgárságú csoport.⁴ A nyugati országoktól eltérően a bevándorló csoportokból nálunk nem alakultak ki szegregált közösségek.

A magyar köztudatban élő negatív sztereotípiákat jól jellemzi néhány valós alapot nélkülöző feltételezés és az ezekkel kapcsolatos adatok. Sokan úgy vélekednek, hogy Magyarország az EU-csatlakozás óta a bevándorlás vonzó célországává vált, valójában azonban a magyarországi tartózkodási engedélyért folyamodók száma messze elmarad a hasonló népességű nyugat-európai országok mögött. Ennél is gyakrabban hangzik el, népszerű kifejezéssel élve, hogy Magyarországot „menekültáradat” sújtja. Ez a délszláv háborúk vége óta semmiképpen sem igaz. Az elmúlt két évben némileg változott a helyzet, mert a menedékkérők száma 2013-ban kilencszerezére ugrott, és

2 Lásd például: Simonovits Bori-Szalai Boglárka: Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 2013/3. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/03.htm>. Magyarország továbbra is a bevándorlást leginkább elutasító országok között található az Európai Unióban a 2014-es Eurobarometer-felmérés szerint: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_415_data_en.pdf

3 2012. január 1-jén a KSH adatai szerint mintegy 200 ezer fő, a honi népesség 2,1 százaléka volt külföldi állampolgár, akik túlnyomó többsége a szomszédos országokból érkezett, jelentős részük magyar nemzetiségű. Ez már akkoriban is meglehetősen alacsonynak számított Európában, még Csehországban és Szlovákiában is 5 százalék volt az arányuk, Ausztriában pedig 15. *Magyarország, 2011*. KSH, Bp., 2012. 20–21. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xfpt/idoszaki/mo/mo2011.pdf> Ez az egyszerűsített honosítási eljárásnak köszönhetően azóta is tovább csökken, 2014. január 1-jén például már csak 1,4 százaléknyi, 138 600 fő külföldi állampolgár élt itt, és majdnem felük Budapesten. *Magyarország, 2013*. KSH, Bp., 2014. 19. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xfpt/idoszaki/mo/mo2013.pdf>

4 A KSH szerint 2014 elején a hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok közül 30 924 volt román, 18 669 német és 12 716 kínai állampolgárságú.

majdnem elérte a 19 ezret. 2014-ben pedig 42 777 menedékkérelmet nyújtottak be. Ez valóban a korábbinál sokkal nagyobb feladatot jelent a magyar hatóságoknak, de a menedékkérők túlnyomó többsége - be sem várva az eljárás eredményét - még idejekorán továbbáll Nyugat-Európába. Bizonyosan szoros összefüggésben azzal, hogy védelmet Magyarországtól hosszú ideje a menedékkérőknek csak elenyésző része kap,⁵ az integrációs lehetőségek pedig rendkívül korlátozottak. Fontos leszögezni, hogy még ez a megnövekedett szám sem jelent olyan kirívó feladatot, amit Magyarország mérete, fejlettsége és gazdasági lehetőségei ismeretében - a rendelkezésre álló jelentős uniós pénzügyi támogatással - ne tudna teljesíteni.

Tekintve, hogy a magyar lakosság nagy része nem épített ki személyes kapcsolatot az országban élő külföldiekkel, továbbá a többségnek menekülttáborokat és a zöldhatáron átosonó külföldieket sem volt lehetősége látni, ezeket az értesítéseket a médiából, a reggeli újságból vagy az esti híradóból veszi át, és adja tovább. Így nem lehet eléggé hangsúlyozni a sajtó (és természetesen a politika) gondolatformáló szerepét a magyar lakosság migrációról kialakított nézeteiben és migránsképeiben. A médiában megjelenő tévedések, pontatlanságok könnyedén a közgondolkodás részévé válnak, ugyanakkor a negatív sztereotípiákat eloszlató, objektív tényanyagon alapuló tudósítások sokat tehetnek a külföldiek iránti elfogadó és befogadó attitűd kialakításáért, de legalábbis a megértésért.

A migráció témáját szakszerűen bemutató újságírói munkához elengedhetetlen a kapcsolódó jogi és szociológiai fogalmak ismerete és helyes használata, a migránsok típusainak szakszerű elkülönítése. Továbbá a felelősségteljes tájékoztatáshoz nagymértékben hozzájárul a vonatkozó adatok és statisztikák, a háttérben meghúzódó okok, valamint a különböző közkeletű tévhitek és negatív előítéletek ismerete. Ezért lehet fontos, hogy az e területen dolgozó civilszervezetek az újságírókkal szorosabb kap-

5 Az Eurostat szerint 2013-ban 18 895 menedékkérelmet adtak be nálunk. Ennek a 24 százalékát bírálták el érdemben. Míg uniós átlagban az elbírált kérelmeknek a 35 százaléka esetében született valamilyen pozitív döntés a tagállamokban, addig Magyarországon csak 8 százalékban. Még rosszabb a kép, ha az összes beadott kérelemhez viszonyítjuk a pozitív döntéseket, az EU-s 26 százalék mellett nálunk mindössze 2 százalék az arány. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-24032014-AP/EN/3-24032014-AP-EN.PDF

9

csolatot alakítsanak ki, és az ő közreműködésükkel a migrációról realisabb kép alakulhasson ki a magyar társadalomban.

A „migráció feltartóztatásáért vívott szélmalomharc” helyett célravezetőbb a pozitív hatásokat is hangsúlyozni - ez a törekvés kulcsfontosságú a népesedési problémákkal küzdő XXI. századi Európában. Hogy egy társadalomban a bevándorlás negatív mellékhatásai, a feszültségek, konfliktusok vagy a konstruktív együttműködésből adódó, előremutató fejlemények jutnak túlsúlyba, fontos szerepet játszik a közvélemény tájékozottsága. A magyar lakosságban a migránsokról kialakított objektív közvélekedés így nemcsak az „idegengyűlölő” címkétől való megszabadulás, hanem a társadalmi-gazdasági fejlődés miatt is kulcsfontosságú.

III. MÓDSZERTAN

Jelen kutatás a 2014. január 1. és március 31. között a magyar internetes sajtóban megjelenő migrációs témájú közleményeket, illetve az országos televíziók, rádiók hír- és magazinműsoraiban sugárzott hasonló fókuszú megjelenéseket vette figyelembe. Az Observer Budapest Médiafigyelő 17 keresőkulccsal, kulcsszóval⁶ szűkített adatbázisába bekerült több száz magyar nyelvű internetes portál és oldal, valamint országos (jelentősebbnek számító) tévé és rádió mintegy 36 ezer közleménye.⁷ Ezt a hatalmas anyagot szűkíteni kellett, hiszen a legtöbb cikknek, híradásnak semmiféle köze nem volt a migrációhoz, pusztán azért válogatódott le, mert a kulcsszavak valamelyike előfordult a cikk szövegében vagy az adás leiratában. Végül 587 olyan cikket, adásleiratot találtunk, aminek bármilyen köze volt a migrációs témához, és nem egy másutt szerelő anyag szó szerinti átvétele.

Az alapsokaság értelemszerűen keveset mond el a közlemények tényleges súlyáról, lehetséges hatásáról, lévén egyedi felhasználókat tekintve többszázézes látogatottságú portálok és, mondjuk, a néhány százás olvasottságú oldalak lehetőségei jelentősen eltérnek egymástól. Így nem is látjuk annak értelmét, hogy külön táblázatokba szedett statisztikai adatokkal - mondván, függetlenül a megjelenés helyétől egy-egy közlemény az azonos egységnek számít - elmoszuk a különbségeket, mondjuk, egy Index-cikk vagy Hír Tv-s anyag, illetve a csakfoci.hu írása vagy egy blogposzt hatásossága között. Már csak azért

6 Ezek a következők voltak: befogadott, bevándorlás, bevándorló, határsértő, honosítás, hontalan, hontalanság, külföldiek integrációja, letelepedés, menedékkérő, menekült, migráns, migráció, multikulturális, nem magyar anyanyelvű, oltalmazott, vendégmunkás.

7 A médiafigyelő 8 rádióadó, 9 televíziós csatorna hír- és közéleti magazinműsoraiból, valamint - a népszerű blogoktól a tematikus oldalakon keresztül a nagy portálokig - 756 magyar nyelvű online tartalomszolgáltató kínálatából a kulcsszavak alapján elektronikusan válogatta le a szóba jöhető közleményeket. A figyelt médiumok listáját lásd itt: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/OBSERVER_medialista_osszes_2014_01_01.pdf

is értelmetlen lenne a statisztikai megközelítés,⁸ mert egy-egy cikk olvasottságáról és hatásosságáról (*impact*) a kívülállóknak csak benyomásai lehetnek a szélesen áradó hírfolyamban és felpörgetett hírversenyben. Az is közismert, hogy az internet elterjedésével az olvasási szokások is megváltoztak. Még a közélet iránt érdeklődő, tudatos hírfogyasztók többsége sem a „címoldalakról” jut a címekhez, hanem „innen-onnan”, közösségi oldalakról, hírgyűjtő oldalakról „csipeget”. A kevésbé tudatos hírfogyasztókra ez még inkább igaz. A hír forrásának autoritása és a hír vélelmezett megbízhatósága sokadlagos szempont lett a gyorsaság, a figyelemkeltő cím, a szenzáció vagy a vizuális tartalom mögött.

Ezért mi nem a sok tekintetben félrevezető kvantitatív tartalomelemzést választottuk, hanem a hírfolyamban megjelenő tendenciákra, a közleményekben megtestesülő témakinálatra összpontosítottunk. Az érdekelt bennünket, hogy az online portálok szerkesztősegei, illetve rádiós és televíziós műhelyek honnan szerzik információikat, mennyire tájékozottak a migrációs folyamatokban, tetten érhető-e bármiféle tudatosság a külföldiek, bevándorlók ábrázolásában, a sajtó műhelyei mely témákat, történeteket tartják közlésre érdemesnek, illetve melyeket tartják napirenden. Tehát a médiában szereplő migrációs, integrációs témák, illetve azok hiánya, valamint e témák ábrázolása (tartalma) egyaránt vizsgálatunk tárgya volt, viszont – mint korábban jeleztük – pusztán a megjelenések számának nem tulajdonítottunk különösebb jelentőséget; pontosabban egy tekintetben mégis, mert a külföldiek beilleszkedéséről szóló cikkek feltűnő hiányát magunk is fontos indikátornak tekintjük.

Kutatói nézőpontunk tehát nemigen tér el az érdeklődő hírfogyasztóétól. Annyiban azért mégis, hogy mi szándékosan kerestük a migrációs tartalmakat, és egy a menedékkérők jogvédelmével foglalkozó szervezet munkatársaiként reményeink szerint az átlagosnál tájékozottabbnak mondhatjuk magunkat a migrációs kérdésekben.

Semmiképpen sem kívánjuk pellengérré állítani a magyar sajtó egészét vagy egyes szerkesztősegeket. Elemzésünk lábjegyzeteiben is csak azért jelöljük a szemlézett szövegek forrását, mert az olvasónak biztosítani akarjuk a visszakeresés lehetőségét.

8 A Médiatanács felkérésére a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság folyamatosan vizsgálja a társadalmi sokszínűség megjelenését hír- és politikai magazinműsorokban, amiről félévente jelentést ad ki. Ebben vizsgált kategóriaként szerepel a bevándorlók, migránsok, menekültek csoportja is. 2013 második félévében „viszonylag jelentősnek mondható a valamilyen gazdasági célból (általában Magyarországon dolgozó külföldi munkavállalóként, cégvezetőként) itt élők csoportjának reprezentációja (7%). A bevándorlók, migránsok megjelenései a kereskedelmi hírműsorok (2,3%) kivételével mindenhol egy százalék körülüli értéket mutattak, arányuk összességében 1,1 százalékot tett ki.” http://mediatanacs.hu/dokumentum/162875/tarsadalmi_sokszinuseg_2013_2.pdf

IV. MIGRÁCIÓS TÉMÁK A NAPIRENDEN

Lássuk tehát, milyen migrációs vagy legalább a migráció ügyével érintkező témák szerepeltek súllyal a magyar sajtó napirendjén 2014 első három hónapjában!

- 1) Nagy-Britannia az év első napján megnyitotta munkaerőpiacát a bolgár és román állampolgárok előtt is. A brit bulvársajtó riogatása nyomán bevándorló-ellenes közhangulat alakult ki az országban, és David Cameron a szabad munkavállalás és mozgás korlátozását vetette fel. A brit miniszterelnököt saját kormányának tagjai, az Unió tisztségviselői, kelet-európai politikusok is bírálták, mondván, a szabad mozgás az Európai Unió egyik legfontosabb alapértéke, és a népszerűtlen brit miniszterelnök csak az idegenellenes közhangulatot akarja meglovagolni.⁹
- 2) Németországban koalíciós vita alakult ki a bevándorlók „korlátlan” szociális jogsultsága miatt. A német kormány kivizsgálta az uniós országokból érkező bevándorlás hatásait, és a tárcaközi bizottság szigorításokat javasolt a szociális juttatásokkal visszaélő bevándorlókkal szemben.¹⁰ Gauck elnök eközben Indiában járva németországi munkavállalásra és bevándorlásra biztatta a helyieket, mondván, országában „van még hely”.¹¹
- 3) Tüntetéssorozat Tel-Avivban a főleg afrikai „illegális migránsokat” sújtó új szabályozás és a menekülteként el nem ismertek táborba zárása miatt.¹²
- 4) Újabb és újabb híradások afrikai és ázsiai migránsok sokszor tragikus kimenetelű próbálkozásairól, ahogyan a Földközi-tengert áthajózva Európába akarnak jutni.¹³

9 http://kitekinto.hu/europa/2014/01/17/nagy-britannia_nem_ker_a_kelet-europaiakbol/

10 <http://mno.hu/kulfold/a-nemetek-nem-viccelnek-aki-csal-az-repul-1217590>

11 http://hvg.hu/vilag/20140209_Nemetorszagban_van_meg_hely__tart_karokk/

12 http://index.hu/kulfold/2014/02/19/izrael_ugandaba_kuldi_az_afrikai_menekulteket/

13 http://nol.hu/kulfold/tragediaval_vegzodott_a_menekules_kiserlet_afrika_partjainal-1442981

13

- 5) Háborús-polgárháborús állapotok Dél-Szudánban.¹⁴
- 6) Fallúdzsai krízis (Irak).¹⁵
- 7) Ferenc pápa testvéri szolidaritásra és a menekülők befogadására hívott föl a menekültek világnapján.¹⁶
- 8) Népszavazás Svájcban a munkavállalás korlátozásáról. A svájciak többsége támogatta, hogy kvótákat állapítsanak meg az uniós országok munkavállalóival szemben is. A svájci döntés elmérgesítette az Európai Unió és Bern viszonyát.¹⁷
- 9) Vita a szabad mozgásról az Európai Parlamentben.¹⁸
- 10) Elmar Brok befolyásos német EP-képviselő ujjlenyomatot vetetne a „szociális rendszerrel visszaélő” kelet-európaiaktól. Összevitatkozik román politikusokkal.¹⁹
- 11) Közép-afrikai válság.²⁰
- 12) leszbikus filippínó vendégmunkás nyerte az izraeli X-faktort.²¹
- 13) Nigériában újra keresztényekre támad az iszlám fundamentalista Boko Haram terrorista szervezet. Ugyanitt a melegeket az állam és a nép is üldözi.²²
- 14) Németországban egy szavazáson 2013 legcsúnyább szavának választották a „szociális turizmust”.²³
- 15) Az Európa Tanács emberi jogi biztosa bírálta az idegen- és menekültellenes görög hatósági gyakorlatot.²⁴

14 <http://magyarkurir.hu/hirek/turkson-biboros-polgarhaboru-sujtotta-del-szudanban>

15 <http://mno.hu/kulfold/falludzsai-barmelyik-pillanatban-megindulhat-a-tamadas-1203687>

16 <http://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-uzenete-az-elvanderlok-es-menekultek-100-vilagnapjara>

17 <http://www.hirado.hu/2014/02/09/elozetes-becsles-megszavaztak-a-bevandorlas-korlatozasat-svajcban/>

18 http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-9_hu.htm és

<http://xmagazin.hu/ShowCikk.php?CikkID=8975f639c8e1f0668cc7f7b1e21a75a7>

19 <http://archivum.magyarhirlap.hu/schulz-szamonkerte-pontat>

20 <http://hu.euronews.com/2014/01/09/kozep-afrikai-valsag-megoldast-keresnek-a-szomszedok/>

21 <http://www.szombat.org/kultura-muvesztek/izrael-egy-fulop-szigeteki-apolono-nyerte-az-x-faktort>

22 <http://444.hu/2014/01/15/tucattjaval-tartoztatjak-le-a-melegeket-nigeriaban/>

23 http://hvg.hu/shake/20140115_lme_az_ev_legcsunyabb_szava_Nemetszagba/

24 <http://www.jogiforum.hu/hirek/31089>

- 16) Nyilvánosságra hozták, hogy Németországba 2012-ben majd' 1 millió bevándorló „özönlött be”. A valós migrációs többlet 369 ezer fő, mert közben 712 ezren vándoroltak ki.²⁵
- 17) Az Európai Unió szervei hevesen kritizálták azt a gyakorlatot, hogy egyes tag-államok „pénzért árulják” az állampolgárságot. (Málta készült efféle szabályozásra, de a frissen elfogadott törvény az állampolgárság megadását végül 650 ezer euró kifizetése mellett egyéves folyamatos tartózkodáshoz is köti).²⁶
- 18) Egy afgán ateista kapott menedékjogot Nagy-Britanniában.²⁷
- 19) A bajor CSU párt titkára a bevándorlók kapcsán arról beszélt, hogy „aki csal, az repül”. Kiderül róla, hogy jogosulatlanul használta a doktori fokozatát.²⁸
- 20) ENSZ-jelentés az észak-korai helyzetről mint valós menekülési okról.²⁹
- 21) Svájc csak feltételekkel nyitotta meg munkaerőpiacát a horvátok előtt.³⁰
- 22) A spanyol afrikai enklávét többször rohamozták meg csapatostul afrikai menekülők.³¹
- 23) Andor László, az Európai Bizottság foglalkoztatási biztosa több fórumon és interjúban is gátlástalan hangulatkeltésnek minősítette a bevándorló-ellenes politikai és sajtó-megnyilatkozásokat szerte Európában. A brit korlátozó intézkedéseket pedig a luxembourgi bíróságon támadta meg.³²
- 24) A budapesti Morrison's 2 Pub bocsánatot kért egy Afganisztánban született magyarországi joghallgatótól, akit bőrszíne miatt nem engedtek be a szórakozóhelyre.³³
- 25) A Randstad Workmonitor januárban publikált jelentése szerint a magyarok különösen féltik állásukat a külföldi munkavállalóktól.³⁴

25 <http://www.atv.hu/kulfold/20140116-tobb-mint-1-millioan-vandoroltak-be-nemetorszagba-2012-ben>

26 http://hvg.hu/vilag/20140116_Nem_tetszik_az_EPnek_az_EUallampolgarsa

27 <http://www.hirado.hu/2014/01/14/vallasi-uldoztetes-miatt-kapott-menedeket-egy-ateista/>

28 http://hvg.hu/vilag/20140117_Aki_csal_az_repul_nem_hasznalja_tobbe_d/

29 http://hvg.hu/vilag/20140220_eszakkorea_ENSZ_jelentes_borzalmak/

30 <http://napigazdasag.hu/cikk/5539/>

31 <http://www.maszol.ro/index.php/kulfold/23713-menekultek-rohantak-meg-a-spanyol-enklavet-afikaban>

32 <http://archivum.magyarhirnap.hu/andor-eleg-a-diszkriminaciobol>

33 <http://444.hu/2014/02/27/bocsanatot-ker-a-morrisons-a-kitiltott-jogszhallगतotol/>

34 http://www.profession.hu/cikk_kulfoldi_munka/20140108/nem-kedvelik-a-magyarok-a-kulfoldi-munkasokat/3798

- 26) Nyilvánosságra hozzák, hogy 2013-ban 430-an vettek letelepedési államkötvényt Magyarországtól.³⁵ Február végéig újabb 72-t adtak el. Szinte mindegyik engedélyt kínai állampolgár vásárolta meg.³⁶
- 27) A magyar kormány bejelentette, hogy márciusig 610 ezer egyszerűsített honosítási kérelmet adtak be, 560 ezren már hozzá is jutottak a magyar állampolgársághoz.³⁷
- 28) Több írás is született korrupciógyanús esetekről, miszerint az egyszerűsített honosítás során olyanok is kaphattak magyar állampolgárságot, akik nem beszéltek magyarul és felmenőik sem voltak magyar nemzetiségűek. - Ha lehetnek/vannak is visszaélések, nem tömegesek - szólt a kormányzati álláspont.³⁸
- 29) Záhonyi kormánytisztviselőt fűleltek le, aki 700 eurót fogadott el kedvezményes honosítás lebonyolításáért.³⁹
- 30) Felfegyverkezve elkövetett rablás kísérlete miatt első fokon 9, illetve 7 évre fegyházra ítélték két algériai menedékkérőt, akik késsel támadtak két lányra Debrecenben.⁴⁰
- 31) A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) ismertetette 2013 menekültügyi statisztikáit. Ezek szerint rendkívüli év volt a tavalyi, mert egy év alatt kilencszeresére nőtt a magyarországi menedékkérelmek száma, ez annyi, mint az előző hat évben összesen, szám szerint 18 900. Magyarország ezzel európai összehasonlításban felzárkózott a klasszikus menekültbefogadó országok közé - mondta a BÁH főigazgatója.⁴¹
- 32) Jogosítványokkal biznisselt egy hivatalos tolmács, aki a vád szerint több mint száz külföldit juttatott illegálisan magyar jogosítványhoz.⁴²

35 <http://www.origo.hu/gazdasag/20140107-felporgott-a-letelepedesi-kotveny-ertesitese-az-ev-vegen.html>

36 <http://privatbankar.hu/kotveny/a-kinaiaknak-jon-be-a-letelepedesi-kotveny-266647>

37 <http://www.kronika.ro/kulfold/610-ezer-keres-560-ezer-kulhoni-allampolgar>

38 <http://vs.hu/kozelet/osszes/ujabb-kulhonitol-vontak-meg-a-magyar-allampolgarsagot-0227>

39 http://hvg.hu/itthon/20140109_700_euroert_adta_az_allampolgarsagot_egy

40 <http://www.dehir.hu/bulvar/evekre-fegyhazi-kerulnek-a-debreceni-lanyokat-megtamado-menekultek/2014/02/06/>

41 <http://www.jogiforum.hu/hirek/31221>

42 http://hvg.hu/cegauto/20140304_Jogsikkal_biznisselt_egy_hivatasos_tolmac

16

- 33) Szakály Sándor, a Veritas Intézet jövődó igazgatója zsidók 1941-es kamenyec-podolszki deportálását „idegenrendészeti eljárásként” minősítette, és mentette a korabeli magyar hatóságok embertelen eljárását.⁴³
- 34) Német kitelepítettek emléknapja Magyarországon (január 19.).⁴⁴
- 35) Az ukrajnai események és azok lehetséges migrációs hatásai Magyarországon. A kormány operatív törzset hozott létre a felkészülésre és az esetleges menekültáradat kezelésére.⁴⁵ A sajtó találgatott, hány magyar jöhetett át Kárpátaljáról.
- 36) Az alapvető jogok biztosa kiállt a közösségi szállásról eltávolított külföldiek szociális biztonsága mellett.⁴⁶
- 37) Mészöly Géza, az U21-es válogatott szövetségi edzője honosítással erősítene a magyar válogatottat.⁴⁷ Csányi Sándor, az MLSZ elnöke és Kálomista Gábor, a hazai sísövetség elnöke pedig határon túli magyar sportolókat honosítana és velük erősítene meg a válogatottat.⁴⁸
- 38) A Magyarországról Nyugatra irányuló migráció különféle aspektusai.⁴⁹
- 39) Rendszeres rendőrségi híradások főleg a déli határszakaszon lefűelt „illegális migránsokról” és embercsempészekről.⁵⁰

Mint látható, 39 témát azonosítottunk, vagyis ennyiféle migrációs eseménnyel, jelen-séggel foglalkoztak érzékelhető súllyal a médiumok 2014 első három hónapjában. Mi-közben a magyar sajtóval szemben állandó és jogos kritika, hogy - a rendszerváltás

43 <http://www.origo.hu/itthon/20140117-idegenrendeszeti-eljaras-volt-a-zsidok-deportalasa-kame-nyec-podolszka.html>

44 http://mult-kor.hu/20130119_ma_van_a_magyarorszagi_nemetek_elhurcolasanak_emleknapja

45 http://hvg.hu/itthon/20140129_Orban_az_ukran_helyzet_miatl_operativ_tor/

46 <http://www.ajbh.hu/kozlemenyek/-/content/10180/4/megoldas-vizsgalat-kozben-az-ombuds-man-a-kozossegi-szallast-elhagyo-kulfoldiek-tartozkodasi-helyenek-kijeloleserol;jsessionid=8546815CCA356A3A91429FD01841B837>

47 <http://www.csakfoci.hu/node/155974>

48 <http://origo.hu/sport/20140224-hataron-tuli-magyarokat-honositana-a-siszovetseg-elnok-e-mob-ellenzi.html>

49 <http://vs.hu/kozelet/osszes/a-fizikai-tavollet-gyilkos-hiany-sik-endre-a-kivandorlasrol-0328>

50 Például: http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/79_hatarsertot_fogtak_el_csongrad_megyeben/2325588/

óta különösen - erős hajlama van a befelé fordulásra és a provincializmusra, vagyis a belpolitikai híradások és témák abszolút fölényben vannak a nemzetköziakkal, külpolitikaiakkal szemben, addig itt látszatra a nem hazai ügyek vannak többségben, 23 a 16-tal szemben. Ám ez az arányeltolódás rögvest csalóknak bizonyul, amint súlyozzuk a napirendi témákat.

Mi megengedően mindazokat az ügyeket a napirend részének tekintettük, amelyekkel több közleményben több médium több napon át foglalkozott. Ha ennél megszorítóbban értelmeztük volna a napirendre vételt, és mondjuk, ragaszkodtunk volna ahhoz, hogy a hazai média az adott témákat több forrásra támaszkodva, sokoldalúan, több műfajban mutassa be, akkor - voltaképpen a valóságnak inkább megfelelően - ennél jóval szegényesebb kínálatot látnák, és nemigen volna miről beszélni. Ilyen értelemben az azonosított topikok viszonylag magas száma megtévesztő, a „kolportált” témáknak még egy „nagyétvágyú médiafogyasztó” is csak töredékét észlelhette, mert olyannyira megbújtak a szélesen áradó hírkínálatban.

Ez alól talán csak az 1), 2), 8), 23), 27), 31), 33), 35) 38) és a 39) téma jelentett kivételt. E szűkített körben már 6-4 a belpolitikai ügyek javára, sőt, ha figyelembe vesszük, hogy az európai migrációt korlátozni kívánó tagállami politikákkal szembeszegülő Andor László uniós biztos azért is szerepelhetett annyit a hazai médiában, mert ő történetesen magyar, az arány még inkább eltolódik a „mi saját ügyeink” felé. Pedig - és ez könnyen belátható - a nemzetközi migrációhoz képest kevés olyan ügy akad, amelynél nehezebb szétszálazni mi számít kül- vagy belpolitikainak. A vándorlás értelemszerűen kapcsol össze országokat és kontinenseket. A hazai migrációs történések értelmezése - például a menedékkérők számának szembeszökő megugrása 2013-ban - nyilvánvalóan értelmezhetetlen az európai és a globális folyamatok figyelmen kívül hagyásával. Mégis szinte alig találtunk olyan hazai közleményt az év elején, amelyben a nemzetközi migrációs trendek és a magyarországi jelenségek összekapcsolódnának. Mintha bizony a migránsok és a migráció miatti aggodalmak Nyugat-Európában minket mint befogadó és kibocsátó országot egyáltalán nem érintenének. A szerkesztőségeket így aztán felkészületlenül érte az is, amikor az általunk vizsgált időszakhoz képest néhány hónappal később a magyar miniszterelnök „kökemény illiberális bevándorlás-politikát” hirdetett meg.⁵¹

V. MIGRÁNSKÉP A MÉDIÁBAN

A médiahatóság mások mellett folyamatosan vizsgálja a fogyasztékkal élő személyek médiareprezentációját, és megállapította, hogy ők gyakorlatilag láthatatlanok a televíziós műsorokban.⁵² Viszont ami látható belőlük, legalább nem negatív. De mi rajzolódik ki a mintánkba kerülő közleményekből, mi érdekli és mi nem érdekli a szerkesztőségeket a migrációnak és a külföldiek társadalmi beilleszkedésének sokszínű világából? Honnan szerzik értesüléseiket és mit kezdenek velük? Először ezekre a kérdésekre kell keresnünk a választ, ha a sajtó migránsképére vagyunk kíváncsiak. Általánosságban megállapíthatjuk, 2011-hez képest semmit nem változott, nem javult a helyzet: **a bevándorlás vagy migráció témája továbbra is alig-alig jelenik meg a sajtóban, ha mégis, rosszul pozicionálva.** A szerkesztőségek még mindig azt gondolják, hogy érdektelen, unalmas, rázós vagy éppen „ciki” ez a téma. Természetesen nem várjuk el, hogy egy-egy cikk vagy műsor a maga teljes összetettségében közvetítse a közönségnek a migráció összetettségét, de azt igen, hogy a sajtónyilvánosság egészében legalább elemi szinten megjelenjenek fontos alapismeretek, vitatémák és releváns nézetek a migrációról, migránsokról.

Ehhez képest a jelenlegi helyzet az, hogy **a híradások többsége bűnügyi jellegű,** amelyben a migránsok kizárólag mint „illegális határsértők” szerepelnek, akik előzönlük az országot.⁵³ Azt a hamis látszatot, hogy érvényes úti okmányok nélkül a ha-

52 http://mediatanacs.hu/dokumentum/162875/tarsadalmi_sokszinuseg_2013_2.pdf

53 S hogy benyomásaink nem alaptalanok, a médiahatóság legutóbbi ez irányú kutatási jelentése is igazolja: „A Magyarországon politikai, gazdasági célból itt tartózkodó migránsok esetében továbbra is a bűnözés témájában való megjelenés volt a legerőteljesebb (50%). Emellett elsősorban a külpolitikai és az Európai Unió ügyeiről szóló beszámolókból (33,3%), valamint a kormány működését feldolgozó tudósításokban (16,7%) jelent meg a szóban forgó csoport.” Összehasonlításképpen: a fogyasztékkal élőkénél 3,6% volt a bűnözéssel kapcsolatos híradás. *Lásd ugyanott.* Itt jegyezzük meg,

táron átkelni önmagában bűncselekmény, az is továbbberősíti, hogy a határsértők leüteléséről, helikopteres üldözéséről⁵⁴ szóló híradások rendszeresen bűnügyi, rendőrségi hírekkel együtt szerepelnek. Erről a gyakorlatról árulkodik az a cikk is, amelyik arról számol be címében, hogy „Lopott autóba zsúfolódtak a határsértők”. Mindez azt a látszatot kelti, mintha ők lettek volna a tolvajok, miközben az írásból kiderül, egyáltalán nem ők voltak, mert a kocsit Olaszországban lopták el, és az afgán, koszovói és török határsértők éppen most igyekeztek volna Nyugatra Magyarországon keresztül.⁵⁵

Nem csak arról van szó, hogy ahol van rovatstruktúra, ott az ilyesféle értesülések rendszerint a „kékhírek” közé kerülnek, hanem mivel maga, a közleményt kiadó rendőri szerv is előszeretettel „csomagolja őket össze” kriminális történetekkel, a szerkesztőségek eleve így, ezzel a tálalással adják közre őket. Ha például egy cím arról szól, hogy „Eljárást indítottak két koszovóival szemben”, akik a zöldhatáron át léptek Magyarország területére és – mint a cikkből kihüvelyezhető – menedéket kértek, a címben szereplő értesülés együtt szerepel tiltott prostitúcióról meg közlekedési bűncselekményekről szóló hírekkel, ugyanis a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság így adta ki, és a portálok változtatás nélkül így is hozták le.⁵⁶ Nehogy azt higgyük, hogy ebben a nagyobb, illetve a kisebb szerkesztőségek gyakorlatában bármiféle különbség lenne. A „kékhíreket” – jöjjenek azok közvetlenül a rendőrségtől vagy közvetve az MTI-től – szinte kivétel nélkül **válogatás és változtatás nélkül közlik**. A szerkesztőség egyetlen hozzájárulása a cím, amelynek nagyot kell szólni.⁵⁷ Így „adott címet” például egy nigériai férfi kecskeméti elfogása egy olyan cikknek, amely egyébként Bács-Kiskun megye egyik teljes napjának rendőri történéseit foglalta össze. Dacára annak, hogy azon a napon 34 személyi sérüléssel járó közlekedési baleset történt

hogy az évi 110–120 ezer magyarországi bűnelkövetőhez képest a 4–5 ezer külföldi nem tűnik túlságosan soknak, különösen annak fényében, hogy jobbra kisebb súlyú bűncselekményeket követnek el, illetve külföldiek bűncselekmények sértettjeiként kétszer annyian vannak, mint elkövetőkként. <http://www.mklu.hu/repository/mkudok8099.pdf>

54 http://hvg.hu/vilag/20140310_Helikopter_segitsegevel_fogtak_el_menekul

55 <http://szeged.hir24.hu/bulvar/2014/01/24/lopott-autoba-zsufolodtak-a-hatarsertok/>

56 <http://promenad.hu/cikk/eljarast-inditottak-ket-koszovoival-szemben-139271>

57 Január 6-án megtudhattuk például egy netes címből, hogy „Átvonul hazánkon a vendégmunkások inváziója”, ami azt a nem túl izgalmas közlekedési hírt volt hivatva feldobni, hogy véget ér Németországban a karácsonyi szünet, és Törökországból meg a Balkánról visszatérők miatt megélné a röszkei határátkelő forgalma. http://www.ma.hu/autohirek.hu/197877/Atvonul_hazankon_a_vendegmunkasok_invazioja

20

(köztük az egyik halálos), 357 főt állítottak elő, közülük 38-at körözés alapján, és bűncselekmény elkövetése során 93 főt értek tetten, mégis egy „egzotikus” nigériai menedékkérő ügyét emelték ki a címbe.⁵⁸

Mindez átvezet minket egy másik problémához, hogy **ismereteit a migránsokról a sajtó szinte kizárólag csak a hatóságoktól szerzi be, azokat egy az egyben, emésztetlenül tárja a közönség elé.**

A hazai hírek forrása leginkább a rendőrség és a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH). A hatóságok – többnyire az MTI közbeiktatásával – tájékoztatnak, és közleményeik természetesen hatósági és rendészeti szemléletűek. Ez érthető, az viszont már egyértelműen problémás, hogy ez az egyoldalú hatósági-rendészeti szemlélet dominálja a sajtó anyagait is. A „negyedik hatalmi ág” titulált média migrációs témákban **a legkevésbé sem felel meg annak az elvárásnak, hogy a hatóság munkáját kritikus szemmel ellenőrizi, mert a gyakorlatban inkább csak szócsöve az állami szervezetnek.** A tömeges határsértésekről szóló hírekben például sohasem halunk arról, mi kényszerű menekülésre a menekülőket. Két különböző megszólaló mutatóban fordul elő csak ezekben az anyagokban, az pedig, hogy valaki vagy akár csak egy adat is ellensúlyozná, kiegészítené a hivatalos álláspontot, esetleg megvilágítaná a tágabb összefüggéseket, szinte példa nélküli. A sajtó klasszikus módszere az ellenpontozás, ám ezekben a híradásokban vagy műsorszámokban ezzel alig találkozni. Olyannyira ritkán, hogy **felvetődik a kérdés: e vonatkozásban beszélhetünk-e még valódi médiáról, vagy csak valamiféle tartalommenedzsmentről,** amelyet a végteleenül egyszerű *copy-paste* billentyűparancs tart mozgásban? E kontrollszerep gyöngegsége nem a sajtó belügye, kihat az állam működésére. Valószínűnek tartjuk, hogyha a lapok, műsorszolgáltatók több figyelmet fordítanak például az állampolgársági kérelmek elbírálásának önkényes hatósági gyakorlatára, miszerint ma indoklás és jogorvoslat lehetősége nélkül lehet visszautasítani feltételeknek mindenben eleget tevő, hosszú ideje nálunk élő és dolgozó külföldieket, akkor előnyére változna a mostani igazságtalan állapot.

58 http://www.kecskemeti-hirhatar.hu/index_cikk.php?hh=nigeriai-ferfit-fogtak-el-kecskemeten

59 Azért akadt szerencsére olyan cikk is, amelyik – még ha csakis a BÁH-tól vette is, de – több releváns adatot is közölt: <http://www.vg.hu/kozelet/a-menedekjogot-kerok-tobbsege-tovabbal-mas-oroszagba-421842>

A szakmai tudatosság hiányáról tanúskodik, hogy a szerkesztőségek minden megjegyzés nélkül publikálták a 2013-as esztendő kiugró menekültügyi adatait, pontosabban azok közül leginkább egyetlen adatot,⁵⁹ azt, hogy Európában Magyarországon nőtt a legnagyobb mértékben a menedékkérők száma: míg 2012-ben 2157 volt, tavaly ez 18 895-re ugrott.⁶⁰ Önmagában ez, persze, igaz. Csakhogy hazánk mindössze 360 esetben adott valamiféle védelmet a kérelmezőknek. A nem kifejezetten nagyvonalú menekültpolitikájáról nevezetes Ausztriában, ahol a tavaly beadott kérelmek szinte mindegyikét elbírálták (szám szerint 16 610-et), a kérelmezők 28 százaléka kapott valamilyen védelmet. Nálunk ez 2 százalék volt, kevesebb, mint az unió bármelyik más tagállamában. Elképzelhető-e vajon, hogy amíg a schengeni övezet délkeleti határának számító Magyarországon csakis krónikus hazudozók és notórius csalók próbálkoznak, addig a teljes határát az övezeten belül tudó Ausztriának már nagyszámú rendekkel több „rendes menekült” jut? Ezt nálunk egyetlen újságíró sem kérdezte meg a hatóságoktól.⁶¹ Pedig az Eurostat március 24-én tanulságos európai adatokat tett közzé.⁶² De tanulságul nem ez szolgált, merthogy a hazai sajtóban senki nem publikált ezekről a fontos statisztikákról. Miközben a brit bulvársajtó vagy a *Daily Mail* let-európai bevándorló-áradattal ijesztgető sajtókampánya megkapta a magáét né-mely hazai sajtóműhelytől⁶³ (jóllehet, éppen az angol minőségi médiára támaszkodva), addig az itteni riogatást zavart csend kíséri.

Visszhang nélkül maradt súlyos milliárdok sorsa is a hazai híradásokban. Az okokat kutatva valószínűleg ez elintézhető lenne azzal, hogy az európai ügyek iránt kevés érdeklődést mutat a magyar közönség. Mi mégsem tekinthetjük jelentéktelen mozanatnak, hogy éppen a vizsgált időszakban döntöttek arról, a 2014 és 2020 közötti uniós költségvetésben a tagállamoknak 3,1 milliárd eurót szánnak menekültügyi,

60 <http://mno.hu/belfold/menekultaradat-indult-meg-magyarorszagra-1209095>

61 Talán az sem véletlen, hogy miközben Szakály Sándornak, a Veritas Intézet jövődő igazgatójának érzéketlen nyilatkozata, amelyben a zsidók kamenyec-podolszki deportálását „idegenrendészeti eljárásnént” adta meg, nagy vihart kavart, a sajtóban fel sem merült annak a lehetősége, hogy akár ma is lehetnek olyan idegenrendészeti döntések, amelyek ugyan formálisan jogszerűek (ilyen volt a 1941-es akció is), de lényegüket tekintve mégis embertelenek. <http://vs.hu/kozelet/osszes/miert-csapodunk-mindig-a-vesztesekekhez-beszegeltes-koszeg-ferencsel-0304>

62 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-24032014-AP/EN/3-24032014-AP-EN.PDF

63 <http://cink.hu/kamu-interjuk-tulzasok-igy-hazudott-a-daily-mail-a-b-1510592309>

64 <http://orientpress.hu/125801>

migrációs és integrációs célokra, valamint további 2,8 milliárdot határvédelemre.⁶⁴ Ebből is látható lenne, már ha nyilvánosságot kapna: nem igaz, hogy az Uniót ne érdekelnék a migrációs kihívások, és ne lenne szolidáris az olyan országokkal, mint a miénk, amit némely szerkesztőség menekültügyi szempontból egyértelműen frontvonalnak minősít.⁶⁵

A migrációval foglalkozó nemzetközi és hazai társadalmi szervezetek gyakorlatilag egyáltalán nem jelennek meg a híradásokban. Az 587 közleményben csak a Nemzetközi Vöröskereszt és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) szerepelt mint olyan szervezet, amelyik a világ válságövezeteiről tudósít adatokkal. (De még ők sem „saját jogon” szólaltak meg, hanem hírügynökségi anyagokból vagy sajtóközleményekből idézték őket.) Az Amnesty International pedig azzal hívta fel magára a sajtó, jelesül az MTI figyelmét, hogy tüntetést szervezett Brüsszelben az uniós menedékjogi szabályozás átfogó reformját követelve. Mellettük civil megszólalóként egyedül az Ukrajna belső menekültjeinek ellátásában részt vállaló Ökumenikus Szeretetszolgálat bukkant még fel. Ezt nem tekinthetjük kizárólag a hazai sajtó hibájának, ebben a hazai civil szervezetek is ludasak, így a Helsinki Bizottság is.

Ennél is nagyobb gond azonban, hogy **maguk a migránsok alig szólhatnak meg a magyar médiában**. 1998-ban jelent meg Bernáth Gábor és Messing Vera tanulmánya a hazai média romaképéről, aminek az volt a címe, hogy *„Vágóképként, csak né-mában”*, és a legsúlyosabb megállapítása úgy szólt: a cigányokról szóló tudósításokban maguk a romák vagy nem, vagy csak illusztrációként jelennek meg.⁶⁷ A külföldieknek bevándorlókként, migránsokként, menekülőkként még rosszabb a helyzetük, mert szinte egyáltalán nem kapnak szót a hazai sajtóban. Magunk is meghökkentünk rajta, de három hónap alatt egyetlen olyan írással, műsorszámmal találkoztunk, amelyikben egy külföldi – történetesen az amerikai Bob Cohen hegedűs – mint magyarországi bevándorló személyesen nyilvánulhatott meg.⁶⁸ Ezen kívül még egyetlen riportra bukkantunk, amelyikben ha nem is maga a külföldi, de legalább az

65 <http://www.metropol.hu/itthon/cikk/1153738>

66 http://www.sikerado.hu/hataron_tul/2014/03/20/Menekulteken_segitenek

67 <http://mek.oszk.hu/00100/00144/00144.pdf>

68 http://nol.hu/kultura/20140214-akimagyar_akar_jenni-1444333

69 http://www.borsonline.hu/20140224_ilonat_elszakítottak_ferjetol_a_hatosagok

ő kétségbeesett magyar felesége megszólalhatott, a hatóságok ugyanis nem engedélyezték, hogy algériai férje beutazhasson Magyarországra.⁶⁹

Az arctalanság - és ezt sokszor szó szerint kell venni - a határövezetben vagy közúti ellenőrzés során feltartóztatott irreguláris migránsokat sújtja különösen. Már az olykor a rendőrségi közleményhez mellékelt képeken felbukkanó kimontírozott arcok is kevés jóindulatot keltenek a közönségben, mert pusztán látványukkal kriminalizálják a külföldit, akár követett el bűncselekményt, akár nem. Az idegen felismerhetetlenségét, egyben emberi vonásaitól és személyiségétől való megfosztását még magyarázható személyiségi jogi szempontokkal, de azt már nehezebb indokolni, amikor hatósági propaganda céljaira használják fel a kiszolgáltatott embereket, és a média skrupulusok nélkül veszi át ezeket a készen kapott anyagokat. A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság például egy ásoththalmi esetről adott ki közleményt. Egy szíriai menekültöt tartóztattak fel, aki egy kerékpárt is elköttött, de „a rendőrök karjai közé tekert”. A rendőrség fényképet is mellékelt az elfogáshoz, a bicikli mellett kipixelezett arcú magas férfi áll a kapitányság udvarán fényes nappal. A közleményből kiderül, hogy a szíriait éjszaka közepén állították elő, tehát a kép beállított. A manipuláció elérte hatását, mert a „kékhírt” közlő portál képaláírásként érdemesnek tartotta oda biggyeszteni: „Biztonságban. A kerékpár.”⁷⁰

Több más esettel is találkoztunk, amikor a sajtó kevés részvételt mutatott a migránsok kiszolgáltatottsága iránt. „Zöldségeknek adták ki magukat. Hány szír fér el egy kiskőrösi Barkaszban? Számolja meg a fotón! Egy közterületi járőrszolgálatot ellátó bal-eseti helyszínelő buktatta le az embercsempészt, aki zöltségként tárolta a szíriaiakat” - adta hírül az egyik portál. És a kipixelezett arcú szíriaiak alatt az obligát mókásnak szánt képaláírás: „A zöldségrakomány.”⁷¹ Hasonlóan lekicsinylő, megalázó és színvonalatlan „tréfálkozás” egy csapat szörnyűségeket (háború, bezártság, éhezés stb.) átélt emberrel szemben elképzelhetetlen lenne bármilyen komoly európai sajtóorgánumban. Ez a szerkesztői megoldás biztosan nem szolgálta a migránsok megismeré-

70 http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/hatart_sertett_bringat_lopott_elvevedt/2368534/

71 http://www.ma.hu/kekhirek/201596/Hany_szir_fer_el_egy_kiskoroszi_Barkaszban_Szamolja_meg_a_foton

72 <http://helsinkifigyelo.hvg.hu/2014/05/09/zoldsegnek-adjak-ki-oket/> Nem a vizsgált időszakból való, de az egyik vezető hírportálon jelent meg ez az átgondolatlan cím: „Mint a sáskák, úgy jöttek a határsértők”. <http://www.origo.hu/itthon/20141117-mint-a-saskak-ugy-jottek-a-hatarsertok.html>

sét és elfogadását, ráadásul beleilleszkedik egy olyan rossz hagyományba, amely dehumanizálja vagy akár fajzativá degradálja más embercsoportok médiaképét.⁷²

A menekülők gyakran érvényes papírok nélkül, embercsempészek révén jutnak Magyarországra, de ettől még tartózkodásuk nem szükségszerűen illegális. A tiltott határátlépés az uniós és magyar jog értelmében nem bűncselekmény. A nemzetközi menedékjog világhosszá teszi, senki nem kerülhet hátrányos helyzetbe menedékkérelme elbírálása során azért, mert úti okmányok nélkül érkezett és/vagy embercsempész segítette. Ésszerűtlen is lenne elvárni, hogy mindenben teljesítse a legális belépés szigorú anyagi és adminisztratív feltételeit az, aki a szíriai vagy afganisztáni pokolból menekül, ahogyan ezt a magyar menekülöktől sem követelték meg a szocialista diktatúra évtizedeiben.⁷³ Az embercsempészet nem olyan bűncselekmény, mint az orgazdaság, ahol a vevő és az eladó egyaránt törvényt sért, vagy mint a vesztegetés, amelyben szintén kettőn áll a vásár. Ezzel a különbséggel a szerkesztőségek többnyire nemigen tudnak mit kezdeni, és úgy szerepeltetik a „fülön csípett” külföldit, mintha az embercsempész bűntársa lenne. Igazság szerint a hatóságok sem segítik a sajtó tisztánlátását, ők is előszeretettel beszélnek általánosságban „illegális migránsokról”,⁷⁴ sőt „illegális bevándorlókról”, akik közé beleveszik a menedékkérőket is.⁷⁵

Ezzel függ össze, hogy ahogyan 2011-ben, úgy most is azt tapasztaltuk: **problémát jelent a migrációhoz kapcsolódó alapfogalmak nem szabatos, sokszor kifejezetten félrevezető használata.** A színanimakényszernek engedve gyakori például a határsértő, migráns, menekült, menedékkérő és bevándorló definíciójának összemosása, és - mint előzőekben láthattuk - az illegalitás hangsúlyozása.⁷⁶ A fogalmi zűrzavar azért súlyos probléma, mert egyáltalán nem mindegy például, hogy éves szinten

73 Nyilván nem jutottak eszébe az '56 utáni menekülők annak az újságírónak sem, aki egy háromfős iraki család osztrák határnál történő feltartóztatásáról ezt a címet választotta: „Egy egész család akart nyugatra szökni Hegyeshalomnál”. <http://gyor.hir24.hu/gyor/2014/02/27/egy-egesz-csalad-akart-nyugatra-szokni-hegyeshalomnal>

74 Pintér Sándor belügyminiszter a tárca évvértékelőjén arról beszélt, hogy a bevándorlási és állampolgársági ügyek esetében befogadták a Nemzeti Együttműködés Rendszerének elveit, de komoly terhet jelent az illegális migráció, amely Szerbia felől 21-szeresére növekedett. http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/pinter_sandor_jelentem_magyarorszagon_rend_van/2367333/

75 <http://www.jogiforum.hu/hirek/31413>

76 A Magyar Helsinki Bizottság, ahogyan 2011-ben, úgy 2014-ben is újból összegyűjtötte és értelmezte a legfontosabb migrációs fogalmakat: http://issuu.com/helsinkibizottsag/docs/helsinki_menekult_kiadvany

18 900 menedékkérőről vagy pedig ugyanennyi státuszt kapott menekültől beszélünk-e (lásd korábban). A statisztikák összekeverése feleslegesen félelmetkeltő hatású lehet. Ugyanúgy nem mindegy, munkavállalási vagy vállalkozási céllal, szabályos engedélyezési eljárás keretében Magyarországra települő bevándorlóról, a háborúból az életét mentő 16 éves gyermekről vagy tartózkodási jogosultsággal nem rendelkező, kitasítás hatálya alatt álló külföldiről beszélünk-e. Mindezek merőben más jogi és élet-helyzetet jelentenek, összemérésük félrevezető. Bizonyos migrációs témák látványosan hiányoztak a magyar médianyilvánosságból 2014 első negyedében. Míg a nemzetközi migráció „slágertémái” azért csak-csak megjelentek a hazai sajtóban, különösen az unión belüli szabad mozgás akadályozásáról szóló viták és készülő intézkedések, addig **senki nem foglalkozott a magyarországi legális bevándorlással, sem azokkal a letelepülőkkel, akik másik uniós tagállamok állampolgárai, sem azokkal, akik az ún. harmadik, EU-n kívüli országokból érkeznek hozzánk.** Mintha ilyen külföldiek nem élnének nálunk, noha a valóságban ők sokszorosan többen vannak, mint az „illegális migránsok”, a menedékkérők vagy a néhány száznyi Magyarországon lakó menekült.⁷⁷

Mindez szorosan összefügg a hazai sajtóra jellemző műfaji szűrkeséggel, a helyzet tán még romlott is ahhoz képest, amit 2011-ben leírtunk: „statisztikai adatokra, különösen az összehasonlító statisztikákra épülő objektív írások, valamint az emberi sorokat, kulturális sajátosságokat bemutató mélyebbre ásó riportok elvértve fordultak elő”. Pedig nem lehetetlen a dolog, mert a vizsgált időszakban érdekes riport jelent meg a bádogházakban élő svédországi munkakeresőkről⁷⁸ meg olyan magyarokról, akik már évek óta Nagy-Britanniában dolgoznak.⁷⁹ Fájóan hiányoztak viszont hasonló riportok Magyarországon lakó bevándorlókról, itteni uniós munkavállalókról, külföldi egyetemistákról, kereskedőkről, kutatókról, gíroszosokról, sportolókról, menekültekről, vegyes házasságokról vagy a beilleszkedés folyamatáról. Nem találtunk a hazai kínálatban olyan anyagokat, amelyek emberként, személyiségként, egyéniségként

77 Két csoportról lehetett legalább adatokat olvasni: az egyik a letelepedési államkötvényt vásárló kínaiaké volt (igaz, közülük sem keresett fel senkit egyetlen újságíró sem), a másik az egyszerűsített honosítással állampolgárságot szerző határon túli magyaroké. Esetükben az volt az érdekes, hogy a médiában megszólalók között számosan voltak olyanok, akik már régóta Magyarországon élnek.

78 <http://www.168ora.hu/badoghazlakok-periferian-123166.html>

79 http://hvg.hu/gazdasag/20140120_Magyar_bevandorlok_utaljak_UK#

mutatták volna be a külföldit, vagy amelyekben arról mesélhetett volna, menekülőként mi is az ő kálváriája, bevándorlóként pedig milyen nehézségekkel kell megbirkóznia itteni élete során.

Az ilyen anyagok legalább árnyalhatnák a közvélekedést, amely a Magyarországon élő külföldit csakis mint problémát képes észlelni, az idegenben riválist vagy egyenesen ellenséget lát, és a bevándorlásban pedig nem érzékeli a kiaknázható lehetőséget vagy a morális szempontokat. Időszerűnek tetszik az a 2011-es megállapításunk is, miszerint **„amennyiben értéktartalmak is megjelentek az írásokban, azok többnyire a migrációs problémákra és az integráció nehézségeire összpontosítottak”**. Nem minden tanulság nélkül való, hogy **a migrációban rejlő lehetőségeket komolyan számba vevő megnyilatkozások szinte mindegyike külföldi volt**. Német politikusok, brit szociológus vagy svéd közgazdász⁸⁰ nyilatkozott arról, hogy a munkavállalók bevándorlása nem csak hasznos, de egyenesen elengedhetetlen a fejlődéshez, nem indokolt rettegni a szegények tömeges bevándorlásától, illetve a migráns munkavállalók még ma is nettó befizetőeknek számítanak („többet hoznak, mint amennyit visznek”). Ehhez képest józan hazai gondolatokkal alig találkozhattunk a mintában. Több írás, műsor is foglalkozott például a népességfogyással, elvándorlással és előregedéssel, de még csak a megoldás lehetőségeként sem említették meg a bevándorlást.⁸¹ Pedig annak, hogy nem csökken gyorsabban a hazai népesség és az aktív korú, produktív országlakosok száma, az egyik tényezője ma is éppen a bevándorlás. Ezenkívül azt az elgondolkodtató közvélemény-kutatási eredményt, hogy a magyar munkavállalók erősen féltik állásaikat és juttatásaikat a bevándorlóktól, sikerült úgy interpretálni két magát „szerzőznek” tekintő orgánumnak is, hogy „Rettegjünk! Jön a külföldi munkaerő!”⁸² valamint „Nem csak minket utálnak, mi se szeretjük a külföldi munkásokat”.⁸³

A bevándorlás és a külföldiek verbuválása egyetlen területen jelent meg valódi lehetőségként, és ez a sport. Mindez azonban természetesen nem tudja ellensúlyozni azt a meggyökeresedett nézetet, amely szerint a migráció leginkább veszedel-

80 <http://www.napigazdasag.hu/cikk/4245/>

81 <http://mno.hu/belfold/katasztrofalis-jovo-ennyien-elnek-majd-2100-ban-magyarorszagon-1205965>

82 <http://fn.hir24.hu/gazdasag/2014/01/07/rettegjunk-jon-a-kulfoldi-munkaero/>

83 <http://privatbankar.hu/karrier/nem-csak-minket-utalnak-mi-se-szeretjuk-a-kulfoldi-munkasokat-264731>

mes krízisjelenség. Mit számít egy-két szellőléptű focista, ha a sajtó arról tudósít, hogy „Ukrán migránsoktól véd az operatív törzs”⁸⁴ meg amikor „Invázió [van] a déli határszakaszon”.⁸⁵

A külföldiekkel, idegenekkel kapcsolatos klisék, sztereotípiák, attitűdök számos rokon vonást mutatnak a magyar lakosságban élő cigányképpel.⁸⁶ A külföldiek elutasítotttsága – az araboktól a kitalált „pirézekig” – ha el nem is éri, de megközelíti a romákéét.⁸⁷ Miképpen az övékét az itt élő külföldiek számát is hajlamosak vagyunk túlbecsülni, vizionálni inváziójukat, áldozatként is hibáztatni őket, és már-már irracionális félelmek és téveszmék élnek bennünk magas bűnözési hajlandóságukról, iskolázatlanságukról, általuk behurcolt ragályos fertőzésekről. A lakosság nagy része mégis leginkább a munkahelyét és jóléti juttatásait félti az idegenektől, és eközben azt gondolja róluk, hogy ingyenélők és az állam tartja el őket, s még az a tény sem számít, hogy harmadik országbeli állampolgárok csak akkor kaphatnak tartózkodási engedélyt, ha biztosított a megélhetésük. Adott tehát egy feltűnően tájékozatlan és az ismeretlentől rettegő társadalom, amelyet a migráció sokszínű valóságáról a sajtónak kellene tájékoztatnia. Kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy bár kulcsfontosságú lenne, de nem teszi. Ehelyett azzal, amit közvetít és amit nem, **hozzájárul a tudatlanság tartósításához és a rögeszmés félelmek továbbéléséhez, valamint ahhoz is, hogy a társadalom felkészületlenül és tehetetlenül áll a valóságos migrációs kihívások előtt.**

A pozitív változáshoz elengedhetetlen, hogy a téma különböző aspektusait a sajtó a globális jelenségeknek kijáró sokrétűséggel mutassa be. A migránsokról alkotott fakó médiakép élettellivé és valóság közelivé tételéhez a témát közérthetően, de pontosságra törekedve szükséges tálni, ennek eléréséhez a maihoz képest sokkal nagyobb újságírói-szerkesztői tudatosságra és felkészültségre lenne szükség.

84 http://index.hu/belfold/2014/01/30/ukrajna_miatt_alakult_meg_az_operativ_torzis/

85 http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/invazio_a_deli_hatarszakaszon/2366554/

86 <http://www.community.eu/2012/10/25/ciganyozas-a-mediaban/>

87 http://www.tarki.hu/hu/news/2014/kitekint/20141015_pirez.pdf

88 Közkeletű tévedés, hogy a hozzánk jövő migránsok analfabéták, holott mindegyik etnikai csoportjuk iskolázottabb az össztársadalomnál. Több adat és tanulmány a kérdésről: http://www.mtaki.hu/data/user-files/Bev%C3%A1ndorl%C3%A1s%20%C3%A9s%20integr%C3%A1ci%C3%B3_minden.pdf

MELLÉKLET

10 AJÁNLÁS A MÉDIÁNAK A MIGRÁNSKÉP FELELŐS ALAKÍTÁSÁHOZ

A Magyar Helsinki Bizottság a hazai újságíróknak és szerkesztőknek tett ajánlásaival ahhoz kíván hozzájárulni, hogy a média reális, szakszerű és árnyalt képet nyújtson a Magyarországra irányuló migrációról és a külföldiek integrációjáról.

BEVEZETÉS

A jó újságírás közérdek. Az, hogy mi és hogyan jelenik meg a médiában, nem a sajtó belügye, hanem közügy. A sajtószabadság, a média önszabályozása, illetve a minőségi újságírás egymást feltételező fogalmak.

A magas színvonalú, vagyis minőségi újságírás egyben etikus (felelős) újságírást is jelent. A jó újságíró nem pusztán hírgyártó iparos, a jól funkcionáló szerkesztőség több üzemszerűen működtetett hírgyárnál, mert figyelembe veszi – a közszolgálati médiában nyilvánvalóan inkább, mint a kereskedelmiben –, hogy a tömegkommunikáció szerepe a közérdek szolgálata is, ami ez esetben nem más, minthogy a közönség médiafogyasztóként elegendő, megbízható és lényeges információkhoz jusson. Ez a média erkölcsi felelőssége az őt éltető társadalom iránt, és ezt az elvárást az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének az újságírói etikáról szóló [1003/1993. sz. határozata](#) is nevesítette. Ugyanez a dokumentum azt is kimondja, hogy „az egyén és a társadalom fejlődésében meghatározó szerepe van annak az információnak és kommunikációnak, amelyet az újságírók közvetítenek az új technológia segítségével hatékonyan működő médián keresztül. Mindez a demokratikus működés nélkülözhetetlen eleme, mivel a fejlett demokráciákban az állampolgárok részvétele közügyekben alapvető fontosságú. [...] az állampolgárok kellő mértékű részvétele lehetetlen lenne, ha a közügyekről nincsenek információik, amelyeket a média nyújt nekik.”

Meglehet, némelykor alig látszik, de az újságíró munkájának mély erkölcsi dimenziója van, a sajtómunkás tevékenységét alapvető morális és demokratikus normák is sza-

bályozzák, amelyek garantálják a szólás szabadságát, valamint a társadalomnak az igaz hírekhez és becsületes véleményekhez való jogát. Nem feledhető, hogy bár a média alapvetően információkat közvetít, nem pedig irányít vagy nevel, mégis fundamentális szerepe van a közvélemény és a közbeszéd formálásában.

A független modern sajtó a legtöbb vonatkozásban semleges. Ugyanakkor az újságíró **nem maradhat semleges**, ha demokratikus értékek vagy emberi jogok védelméről van szó. Kötelessége fellépni a gyűlöletkeltés ellen, és nem támogathatja az erőszakot. Ezenfelül kiemelt fontosságú etikai alapelv, hogy az újságíró szándékosan vagy gondatlanságból nem tévesztheti meg vagy tarthatja tudatlanságban közönségét, és mindenek felett tisztelnie kell a tényeket.

Ebből a felismerésből született a hazai sajtóvilágban a rendszerváltás óta számos „etikai kódex”, ajánlás, irányelv, alapelv, minőségbiztosítási és önszabályozó, önkorekciós kezdeményezés. Ezek azonban, bármennyire is jó szándékúak és tiszteletreméltóak voltak, sokszor nem érték el a kellő hatást, és az újságírók meg szerkesztők munkáját továbbra is napi rutinok és kényszerek irányítják. A tudatosan etikus újságírás próbálkozásai a közönség számára így gyakran észrevehetetlenek, ettől nem függetlenül a sajtó és az újságíró szakma társadalmi megbecsültsége pedig a rendszerváltás óta hanyatlik. A magyar sajtó válságos állapota magyarázatot ad ugyan számos hiányosságra, de semmiképpen sem jelenthet felmentést a szakmájukat komolyan veendő szerkesztőségeknek és újságíróknak.

A MIGRÁNSOK HAZAI MÉDIAKÉPE

A nemzetközi migráció a történelem kezdete óta létező globális jelenség. A bevándorlók, menekültek sikeres társadalmi beilleszkedése globális és európai ügy, olyan kulcskérdés, amelynek megválaszolása elől Magyarország sem bújhat el. Ehhez képest a hazai sajtó vajmi kevés érdeklődést tanúsít e témák iránt. A Magyar Helsinki Bizottság 2014 első negyedévében végzett kutatása kimutatta, hogy a bevándorlás, a külföldiek hazai beilleszkedése és a menekültügy a média által alig-alig tárgyalt kérdéskörök közé tartozik. A migránsok gyakorlatilag a közönség számára láthatatlanok, és ami mégis érzékelhető belőlük a sajtó híradásaiból, az igen sokszor félrevezető, taszító vagy ijesztő. 2014 utolsó hónapjaiban például jelentősen megnőtt az „illegális migránsokról”, vagyis leginkább az olyan menedékkérőkről szóló híradások száma, akik érvényes úti okmányok nélkül lépték át a zöldhatárt; ám azon a tényen túl, hogy az „idegenek” sokan jönnek, és nagy nehézséget okoznak a magyar hatóságoknak,

30

vajmi kevés egyéb információt tudhattunk meg a jelenségről (például, hogy kik ők, miért menekülnek otthonról, mi vár rájuk Magyarországon, stb.). Márpedig az információhiányból szükségszerűen következik, hogy a magyar társadalom – mivel méltányos és tényeken alapuló vitára nincs lehetősége, személyes élményei pedig többnyire nincsenek a migránsokról – képtelen reális, árnyalt képet alkotni a bevándorlásról és a nemzetközi migrációról. A jelenség káros hatását leginkább az mutatja, hogy a magyarországi idegenellenesség mértéke az **egyik legmagasabb Európában**, miközben az országban nemzetközi összehasonlításban kevés migráns él; ők ráadásul a magyar állampolgároknál **magasabban képzettek**, és jóval **nagyobb arányban végeznek keresőtevékenységet** (így arányukhoz képest nagyobb mértékben járulnak hozzá a társadalmi ellátórendszerek fenntartásához).

AZ AJÁNLÁSOK

Etikai kódexeket nem külső tanácsadóknak vagy különösen nem állami intézményeknek, hanem maguknak az újságírói közösségeknek érdemes megalkotni. A szakmai-etikai önszabályozás akkor működik, ha valóban autonóm módon jön létre, megalkotói ismerik mesterségük szabályait, korlátait és lehetőségeit. A „céhük” normáit a szerkesztőségek csak így képesek sajátjuknak tekinteni, és a büntetőjogi vagy polgári jogi felelősségen túl a szakmai bírálatot elfogadni. A **média-önszabályozás** azonban nem csak a szakmának hasznos, hanem a társadalom civilizált, demokratikus működését is szolgálja, mert valódi (tétellel bíró) kontrollját jelenti a sajtó működésének.

A Magyar Helsinki Bizottság tehát nem valamiféle „etikai kódexet” állított össze a sajtó számára. Célunk szerényebb. Szakértői ajánlásokat fogalmazunk meg inkább, amelyek megmutatják újságíróknak, szerkesztőknek, hogyan járulhatnak hozzá a hazai torz migránskép valósághűvé tételéhez és színvonalasabb, kevésbé előítéletes közbeszéd kialakításához.

1. A migráció érdekes és bemutatható téma.

Közkeletű tévedés a hazai sajtóban, hogy a migráció „békeidőben” meglehetősen érdektelen téma, és csak migrációs krízishelyzetben élénkül meg a média érdeklődése a jelenség iránt. Ez történt a délszláv háborúk alatt vagy 2014 végén, amikor a hírek a déli határt „előzőnlő illegális bevándorlási hullámról” szóltak. Valójában azonban a nemzetközi migráció „békés időszakokban” is jelen van az országban, csak nehezebb észrevenni, a hatóságok ugyanis nem hívják fel rá a figyelmet, a szerkesztőségeknek

pedig nincsenek antennáik a rejtve maradó társadalmi jelenség felfedezéséhez. Sokat elmond a helyzetről, hogy migrációhoz, menekültüghöz speciálisan értő munkatársak alig találhatók a hazai szerkesztőségekben, „migrációs szakújságírókról” vagy szakirányú újságíróképzésről pedig egyáltalán nem beszélhetünk. Pedig a bevándorlás és a menekültügy napi szinten szolgáltat a közvélemény számára is érdekes és fogyasztható témákat a sajtó minden szegmensének. Az itt élő migránsok megindító vagy izgalmas egyéni történetei különösen érdekesek. Mondjuk, min megy keresztül egy 16 éves árva afgán fiú, amíg eljut Magyarországra? Hogyan lesz egy vietnami kislányból a rovásírásverseny győztese? Hogyan ünnepli egy kínai család a kínai újévet Budapesten?

2. A reális és részletgazdag migránskép megkönnyíti az elfogadást és az integrációt.

Másik megközelítés szerint, a sajtó azért nem ad hírt a migrációról, mert „zűrös témának” tekinti, aminek a „túlzott korportálása” még fokozná is a meglévő idegenlenséget. Ezzel szemben megbízható kutatások arról tanúskodnak, hogy a migránsok, bevándorlók, sőt a menekülők érzékeny és értő bemutatása [éppenséggel csökkenti](#) a többségi társadalom, illetve az „idegenek” közti távolságot és ezzel együtt a xenofóbiát.

3. A migráns is ember.

Migránsnak nevezünk minden olyan külföldit, aki azért hagyta el hazáját, hogy letelepedési szándékkal egy másik országba menjen. Döntően ez az, ami tőlünk, itt született vagy régóta itt élő magyaroktól leginkább megkülönbözteti őket, de abban mindenképpen hasonlítanak hozzánk, hogy van személyiségük, nevük, arcuk, világnézetük, vannak vágyaik és érzéseik. Migránsnak lenni sohasem könnyű dolog, a társadalom elfogadását megszerezni nem megy problémák nélkül, az integráció pedig elhúzódó folyamat. Amennyiben a média etikusan akarja megközelíteni a migránsokat, legjobb, ha kellő időt szán a megismerésükre, számol érzékenységükkel meg a nyelvi problémákkal, kulturális különbségekkel, nem riad vissza közvetítők (tolmácsok, civil szervezetek stb.) igénybe vételétől, valamint igyekszik nem csak migráns szerepben láttatni őket. Ők is éppen úgy családapák, mint mi, akiknek érettségizik a gyerekük; kereskedők, akiket érintenek a változó adótörvények; orvosok, akik, mondjuk, az égési sérülések szakértői; vásárlók, akik ajándékok után kajtatnak a karácsonyi forgatagban;

vagy választók, akik kedvenc pártjukért szorítanak. Vagyis potenciális „szakértők” ők sokféle kérdésben és potenciális megszólalók bármilyen hétköznapi témában, nemcsak azokban, amelyek migráns helyzetükből következnek. A szerkesztőségeknek érdemes tehát speciális „színes” szakértői listákat készíteniük, amelyen olyan potenciális megszólalók szerepelnek, akik egyébként migránsok vagy egyéb kisebbséghez tartoznak.

Alapvető fontosságú a magyar sajtóban sajnos előforduló „dehumanizáló”, részvétlen vagy lealacsonyító (tehát a migráns emberi mivoltát szinte megkérdőjelező) megnevezések mellőzése, mint például amikor címben sáskának vagy zöldségrakománynak nevezik a nagyszámú határsértőt. A szalagcímeknek és a hírek elején található fejszövegnek különösen kiemelt szerepe van, így ott ez az elv még szigorúbban alkalmazandó.

4. A migránsok is sokfélék.

A külföldi számos okból kerülhet országunkba. Az ok lehet döntően kényszerítő (például az életét menti a háború vagy üldöztetés elől), vagy állhat háttérben a magasabb életszínvonal, a jobb lehetőségek, a tevékenyebb, sikeresebb élet iránti vágy is, illetve ezek bármilyen kombinációja. Fontos, hogy a sajtó bemutassa a különféle migrációs okokat és célokat. Ne arctalan tömegként láttassa őket, hanem egyedi, emberközeli történeteket tárjon közönsége elé. Ettől még az újságíró gondolhatja azt, hogy egy-egy történet jellemző vagy nagyon is különleges. A lényeg, hogy a pontatlan, leegyszerűsítő, túlzó általánosításoktól minél inkább tartózkodjék, és az egyén cselekedeteit ne mossa össze a csoportéval. A szír menedékkérő család, a koszovói pék-vállalkozó, a kínai utazókereskedő, a kolozsvári magyar balerina, a kurd giroszos vagy az ide nősülő milánói informatikus egyaránt migránsnak számít, ám más-más céllal érkezett hozzánk, másutt keresi a boldogulást, de mindegyikük boldogulni akar. Ezen élettörténetek leegyszerűsítő összemosása csak a negatív sztereotípiákat erősíti, a sokszínű élethelyzetek megértése ugyanakkor számtalan kiváló témalehetőséget kínál.

5. Bánjunk szakszerűen a fogalmakkal, megéri.

Azon túl, hogy az újságírónak törekednie kell a valósághoz minél közelebbi igazság átadására, a pontos fogalomhasználat sokat tehet azért, hogy a közönségben ne alakuljon ki torzítva leegyszerűsítő és homályos kép a migránsokról. A korrekt fogalomhasználattal tehát nemcsak a hozzáértők elismerését és együttműködését nyeri el

az újságíró, hanem a migránsok helyzetének árnyalt megértését is elősegíti. Ahogy az adórendszer átalakításáról szóló riport sem keverheti össze vagy használhatja szinonimaként az áfát és a személyi jövedelemadót, ugyanúgy nem lehet ezt tenni a bevándorló, a menekült és a határsértő kifejezésekkel sem. Számos közkeletű elnevezés – mint például a „gazdasági menekült” vagy az „illegális bevándorló” – valójában értelmetlen és félrevezető. Fontos továbbá a szükségtelenül megbélyegző vagy indokolatlanul kriminalizáló megnevezések kerülése is – ilyen például az „illegális migráns” kifejezés, amely helyett több ország sajtója az irregulárisan vagy papírok nélkül érkező migráns kifejezést használja. A megfelelő szóhasználat magában foglalja a rémületkeltő, túlzó fogalmak használatának mellőzését is (például áradat, invázió, előzőnlik, menekültügyi frontvonal, rettegjünk a külföldiektől stb.), amelyek sajnos rendkívül gyakoriak a migrációról szóló hazai tudósításokban. (A Magyar Helsinki Bizottság [újságíróknak készített kiadványa](#) megkönnyíti a tájékozódást az első látásra talán bonyolultnak tetsző fogalmak érdekében.)

6. Alkalmazzuk a szakma alapszabályait a migránsokról szóló híradásoknál is.

A pontos, tisztességes, kiegyensúlyozott, felelősségteljes és megbízható újságírás elvárás minden sajtómunkástól. Nem számít a média típusa, az orgánum irányultsága, de nem ad felmentést ez alól a feldolgozott téma sem. Ehhez képest azt tapasztaljuk, hogy a hazai média feltűnő hányavetiséggel foglalkozik a migrációs témákkal. Nincsenek megszólalók, sem migránsok, sem civil (nem kormányzati) szakértők, így jószerivel csak a hatóságoktól (elsősorban a rendőrségtől és a bevándorlási hivataltól) kapott információk utánközlésével találkozunk. Ezeket a szerkesztőségek nem ellenpontozzák, kontextusba nem helyezik, nem kapcsolják össze háttér-információkkal vagy más a témához kapcsolódó hírekkel (például a szíriai polgárháborús híradásokat a hazai menekültügyi helyzettel; vagy a magyarországi népességfogyást a legális bevándorlással). Miközben például a [BBC műsorkészítői irányelvei](#) éppen a migrációhoz, menekültügyhöz és bevándorláshoz hasonlító „forró” kisebbségi témáknál irányoznak elő különös szakmai gondosságot (pl. törekedjünk a megszólalók széles körének meghallgatására), addig a hazai sajtógyakorlat éppen ezzel ellentétes.

34

7. A menedékkérők, menekültek esetében különösen körültekintően járjunk el.

A migránsoknak különösen kiszolgáltatott csoportja a menedékkérőké, menekülteké. Ők semmiképpen sem számítanak szokványos interjúalanyoknak. A legtöbben közülük súlyos traumákat éltek át, ráadásul sokszor a nyilvános szereplésükkel akaratlanul az otthon maradt szeretteiket is veszélyeztethetik. Ezért az ő esetükben jobb eltekinteni a speciális, azonosítható részletek, nevek, helyszínek közzétételétől, noha más esetekben éppen ezek a körülmények hitelesítik az újságírói teljesítményt. Sőt, elővigyázatosságból a közelmúltban érkezett menekülő esetében még akkor is érdemes eltekinteni a név és a képmás használatától, ha abba az interjúalany beleegyezik. (Használjunk álnevet és archív képeket!) Számolni kell ugyanis azzal, hogy sem az újságíró, sem a menekülő nincsen tisztában minden részlettel, és az interjúalany hazájában súlyosbodhat a menekülést kiváltó krízishelyzet is. (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság [gyakorlati útmutatója](#) sokat segít abban, hogy megértsük, miért is számít különlegesnek menekültekkel interjúzni, és miért nagyobb a szokásosnál az újságíró felelőssége.)

8. A migrációs hír nem bűnügyi hír.

A hazai sajtó napi gyakorlata, hogy a migránsok, leginkább a menedékkérők annak ellenére jelennek meg rendszeresen bűnügyi kontextusban, hogy a legtöbb esetben semmilyen bűncselekményt nem követtek el. Fontos leszögezni, hogy a tiltott határátlépés Magyarországon sem számít bűncselekménynek. Gondoljunk arra, hogy annak a 200 ezer magyarnak sem volt érvényes úti okmánya, aki 1956 után néhány hónap alatt elhagyta az országot, és a nyugati sajtó mégsem bűnügyi híradásokban tudósított róluk. A hazai média számtalanszor használ fel (közöl változtatás nélkül) rendőrségi közleményeket, „kékhíreket”, amelyek valódi bűnesetekkel, súlyos közlekedési balesetekkel egybeömlésztve számolnak be határsértőkről, akik – mint sokszor kiderül – aztán védelmet kérnek. Ezeket a hírmorzskákat érdemes szétválogatni, és a migrációról szóló híreket – a konkrét témától függően – inkább az általánosabb belpolitikai, külügyi vagy társadalmi kérdésekkel foglalkozó rovatban szerepeltetni.

9. Ne dőljünk be közkeletű tévhiteknek.

Magyarországon – pontosan a közvetlen ismeretek és tapasztalatok hiánya miatt – számos ténytörőn megalapozatlan, sőt egyenesen abszurd tévhit él a migránsokról („a kínaiak sosem halnak meg”, „a bevándorlók miatt nő a bűnözés”, „Magyarországot

előzönlük a menekültek”, stb.). Ezek legtöbbször statisztikákkal és más tényszerű adatokkal egyszerűen cáfolható állítások. Fontos, hogy a sajtó törekedjen e tévhitiek eloszlatására, ahelyett, hogy erősítene őket.

10. Fel nem fedezett terület: a bevándorló mint lehetőség.

A Magyar Helsinki Bizottság már említett médiakutatásából az is kiderül, hogy rettenően kevés a szűken vett bevándorlással kapcsolatos anyag készül, és három hónap alatt mi mindössze egyetlen olyannal találkoztunk, ahol maga a bevándorló szólalt meg. A problémára a Médiahatóság is felhívta a figyelmet egyik [2013-as jelentésében](#): „A Magyarországon politikai, gazdasági célból itt tartózkodó migránsok esetében továbbra is a bűnözés témájában való megjelenés volt a legerőteljesebb (50%). Emellett elsősorban a külpolitikai és az Európai Unió ügyeiről szóló beszámolókbán (33,3%), valamint a kormány működését feldolgozó tudósításokban (16,7%) jelent meg a szóban forgó csoport.” A közszolgálati média érdektelensége már csak azért is nehezen fogadható el, mert a magát „zsinórmértéknek” tekintő [Közszolgálati kódex](#) a közszolgálati médiaszolgáltatás céljaként határozza meg a közösség vitáinak lefolytatását, valamint a közösségi kohézió és integráció elősegítését. A bevándorlás összetett társadalmi jelenség, amelyet nyilvánvalóan nem csak egyértelműen pozitív hatások jellemeznek, és nem ítélnél meg feketén-fehéren. Mindazonáltal Magyarország egy előregedő, az aktív korosztályok fokozatosan erősödő kivándorlásával, elhúzódo természetes népességfogyással és az európai átlag alatti iskolázottsággal, valamint különösen gyenge idegennyelv-tudással és munkaerő-piaci aktivitással küszködő ország. Ezeket a negatív adottságokat éppen a bevándorlók ellensúlyozzák valamennyire, de ennek nyoma sincs a közbeszédben. Szoros összefüggésben áll ez azzal, hogy a bevándorló mint potenciális probléma, nem pedig mint lehetőség jelenik meg a sajtóban. A ritkás híradásokban megbúvó tendenciák „az idegenekkel” kapcsolatos egyébként is elutasító, xenofób attitűdöt erősítik tovább, pedig rendelkezésre áll számos releváns kutatás, statisztikai adat, fel lehetne keresni a kérdés tudós és empirikus szakértőit; és hát, legfőképpen itt vannak maguk a bevándorlók, akiket meg lehetne, meg kellene szólítani, hogy végre hallható legyen a hangjuk a magyar médiában.

